

Recenzja pracy doktorskiej mgra inż. Krzysztofa Zaborka pt. „Wzorzec oddziaływań operacji informacyjnych na bezpieczeństwo jednostki i grupy, ss.163.

Przyjęta do recenzji praca doktorska Pana mgr inż. Krzysztofa Zaborka pt. „Wzorzec oddziaływań operacji informacyjnych na bezpieczeństwo jednostki i grupy” napisana została pod kierunkiem dr. hab. Janusza Świniarskiego prof. WAT oraz promotor pomocniczy Panią dr Joannę Skulską w Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie.

Z uwagi na to, jak istotne znaczenie ma obecnie prawo do dysponowania informacją, także w wymiarze publicznym, wybór tematu należało uznać za jak najbardziej uzasadniony. Autor we wstępie do swojej pracy w sposób jasny przedstawia założenia swojej rozprawy, jej cele oraz hipotezy badawcze - zarówno te o charakterze ogólnym jak i szczegółowym. Precyzuje także metody badawcze, a także wskazuje ewentualne praktyczne znaczenie swojej pracy. Należy przy tym podkreślić, że Doktorant jest bardzo konsekwentny w realizacji przedstawionego we wstępie planu, mając dobrze opanowany warsztat pracy.

1. Znaczenie podjętego tematu pracy doktorskiej

W dzisiejszym świecie, w dość dużym szumie informacyjnym przeciętny obywatel nie jest w stanie się rozeznać, gdyż nie ma czasu i/lub chęci na weryfikowanie bombardujących go hurtowo informacji. Poprawna weryfikacja informacji musi polegać na sprawdzeniu źródła i autora przywoływanych materiałów, detali, dat, czytaniu między wierszami, wymaga więc umiejętności analitycznych.

Rozwój nauki i techniki oraz sieci komunikacyjnych, postępująca globalizacja i wszechobecna informatyzacja wymusiły szereg zmian w różnych sferach działalności człowieka, a także w środowisku jego bezpieczeństwa. Pojawiły się nowe zagrożenia, nowi przeciwnicy, nowe typy konfliktów, nastąpiła zmiana metod i narzędzi prowadzenia wojen, doszło do swoistej asymetryzacji działań zbrojnych. Walka rozgrywa się

w dużym stopniu w cyberprzestrzeni, a kluczową pozycję w tym nowym wymiarze bezpieczeństwa odgrywa informacja.

Kampanie informacyjne i ich skutki stały się codziennością nie tylko dla walczącej Ukrainy, ale także dla państw wspierających. Wobec tego, tym bardziej musimy nauczyć się odróżniać fikcję od prawdy czy manipulacje od faktów.

Operacje informacyjne (nazywane również innymi, pokrewnymi terminami, takimi jak wojna informacyjna, walka informacyjna etc.) ukierunkowane są bowiem na dezorientowanie przeciwnika, komplikowanie jego warunków działania i w konsekwencji zmuszanie go do podejmowania błędnych decyzji.

W literaturze naukowej pojawiają się różne ujęcia związane z oddziaływaniem informacji na bezpieczeństwo człowieka, natomiast jak słusznie zauważa Doktorant, w żadnym z nich nie wytworzono ogólnego wzorca teoretycznego „zasilanego” jednocześnie ujęciem cybernetycznym i filozoficznym. Dzięki takiemu układowi możliwe stało się zdefiniowanie każdego z elementów (systemów) biorących udział w operacjach informacyjnych (zarówno po stronie atakujących, jak i broniących się) oraz wskazanie właściwości i relacji między tymi systemami.

Ponadto zauważyć należy, że Autor dysertacji chyba będąc pod wrażeniem wiedzy i autorytetu promotora pracy, w tym jego zainteresowań skorzystał jednocześnie z dostępnych wzorców teoretycznych opracowanych w ramach Polskiej Szkoły Cybernetycznej (PSC), a więc teorii systemów, jakościowej teorii informacji, psychocybernetyki i socjocybernetyki oraz filozofii neotomistycznej (metafizyki, antropologii filozoficznej i etyki), kreśląc tym samym wzorzec oddziaływań informacyjnych.

Warto dodać, że dysertacja opiera się na trzech filarach - cybernetyce (ze szczególnym uwzględnieniem Polskiej Szkoły Cybernetyki), filozofii (neo)tomistycznej i źródłach pomocniczych (matematycznej teorii komunikacji, dokumentach doktrynalnych Sił Zbrojnych RP i wybranych ujęciach z zakresu bezpieczeństwa), co w obszarze funkcjonowania operacji informacyjnych należy potraktować jako nowość.

Z tego względu podjęte przez Autora rozprawy badania należy uznać jako pionierskie i jednocześnie bardzo istotne. Tematyka dysertacji jest interdyscyplinarna i znajduje się na pograniczu wielu obszarów wiedzy.

Powyższe spostrzeżenia i uwagi potwierdzają trafność decyzji Doktoranta o podjęciu

badan nad tą problematyką, co czyni ją zamysłem pożytecznym i w pełni uzasadnionym.

2. Ocena metodologiczna

Rozprawa doktorska ogólnie jest dobrze skonstruowana pod względem metodologicznym. Z uznaniem odnoszę się do zamysłu badawczego w tym zakresie i obszarze podejmowanych zagadnień.

W pracy wyróżniono cel główny, jak i cele poznawcze oraz użytkowe. Celem głównym było opracowanie wzorca teoretycznego oddziaływania operacji informacyjnych na bezpieczeństwo jednostek i grup w cyberprzestrzeni. Ich układ jest spójny z tematem i treścią rozprawy. Można dostrzec tu prawidłowy tok myślenia dotyczący powiązania przedmiotu badań z problemami badawczymi.

Biorąc pod uwagę cel główny dysertacji, Doktorant prawidłowo sformułował główny problem badawczy: *Czy możliwe jest opracowanie wzorca teoretycznego oddziaływania operacji informacyjnych na bezpieczeństwo jednostek i grup w cyberprzestrzeni?*

Zarówno cele badawcze, jak i powyższy problem główny umożliwiły sformułowanie dziewięciu szczegółowych pytań badawczych. Wydaje się przy tym, że niektóre spośród nich można byłoby połączyć.

Logiczną konsekwencją takiego podejścia było sformułowanie czterech zasadniczych hipotez badawczych.

Pan mgr inż. Krzysztof Zaborek zaprojektował organizację badań, wykorzystując w tym zakresie kilka metod badawczych: analiza i krytyka piśmiennictwa, analiza systemowa, analiza ryzyka systemów w cyberprzestrzeni uzupełniająca analizę systemową, egzemplifikacja uzyskanych wzorców teoretycznych wynikami badań w ramach źródeł uzupełniających, porównanie wzorca do teorii metod pokojowych i wojennych.

Z drugiej strony, jako zwolennik empirii, zabrakło mi jako dopełnienia badań ilościowych (np. eksperckich). Pragnę zaznaczyć, że badania bezpośrednie umożliwiają głębsze poznanie w tym przypadku oddziaływań operacji informacyjnych na poczucie bezpieczeństwa jednostki i grup społecznych (wywiad narracyjno-biograficzny). Taki emocjonalny aspekt badań nie jest możliwy w oparciu o badania nawet najlepszych interdyscyplinarnych teorii.

Podczas pisania treści metodologicznych Autor zadbał o jasność wywodów, odzwierciedlając tym samym stopień znajomości podjętej problematyki, sposób jej rozumienia oraz umiejętność wykorzystania zdobytej wiedzy. Wyrażając własne stanowisko przytoczył paletę możliwych rozwiązań wariantowych, prezentowanych w literaturze naukowej.

Podsumowując tą część recenzji należy stwierdzić, że Doktorant wykazuje umiejętności rozwiązania problemu badawczego, opanował poprawnie metody badawcze oraz potrafi się nimi posługiwać.

3. Ocena strukturalna pracy

Dokładna lektura rozprawy doktorskiej upoważnia mnie do stwierdzenia, że posiada ona logiczną strukturę dla tego typu problematyki. Zawartość rozdziałów jest przemyślana i podporządkowana tematowi pracy. Kolejność poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów układa się w logiczną sekwencję badanych zdarzeń.

Chciałbym przy tej okazji zaznaczyć, że widoczny jest brak jeszcze jednego rozdziału pracy, który w całości poświęcony byłby bezpieczeństwu (zagrożeniom) jednostki i grupy społecznej. Wynika to chociażby z tytułu dysertacji, gdzie ma być tworzony wzorzec oddziaływań operacji informacyjnych na bezpieczeństwo jednostki i grupy. Natomiast informacje zawarte na ten temat w rozdziale piątym dotyczą kwestii porównawczych w stosunku do metody pokojowej i wojennej oraz modelu dywersji ideologicznej.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy z nich opisuje metodologię badań, przedstawia cel główny, cele użyteczne i poznawcze, pytania badawcze i hipotezy. Przedstawione są w nim również źródła badawcze (cybernetyka, filozofia neotomistyczna i źródła pomocnicze). Rozdział drugi dotyczy ogólnych właściwości systemów i zawiera rozważania związane z systemami w kontekście metafizyki, w tym ogólne oddziaływania między systemami, wyróżnia rodzaje systemów, ich parametry takie jak moc, energia, współczynnik swobody, stany systemów i kończy się opracowaniem zbioru możliwości systemów w cyberprzestrzeni. Kolejny rozdział dotyczy systemów w cyberprzestrzeni i dzieli się na rozważania dotyczące systemów substancjalnych (jednostki) i myślnych, nazwanych addycyjnymi (grup i zasobów). W ramach tego rozdziału Doktorant opisał proces poznawczy i decyzyjny jednostki wraz z aktualizacją wzorca psychocybernetycznego Mazura, jak i

zasoby, grupy i relacje między nimi. Czwarty rozdział dotyczy bezpieczeństwa systemów (głównie jednostek) w cyberprzestrzeni i bezpieczeństwa komunikatów (informacji). W rozdziale ostatnim opisano zagadnienie operacji informacyjnych, wzorzec bezpieczeństwa cyberprzestrzeni (jednostek, grup, zasobów i komunikatów) wobec operacji informacyjnych, porównanie wzorca do metody pokojowej i wojennej Świniarskiego oraz Chojnackiego, a w końcowej części rozdziału również do modelu dywersji ideologicznej KGB.

Szkoda, że po każdym rozdziale pracy (oprócz metodologicznego) Pan mgr inż. Krzysztof Zaborek nie dokonał podsumowania z wnioskami, gdyż powyższa sytuacja umożliwiłaby lepszą diagnostykę treści i dała możliwość uchwycenia wiele ciekawych zależności. Tym bardziej, że opisywana problematyka nie należy do łatwych.

Z lekkim niedosytem oceniam dobór i wykorzystanie literatury. Zdecydowanie dominują opracowania związane z cybernetyką, filozofią i antropologią filozofii, psychologią wojny. Znacznie mniej jest pozycji z zakresu bezpieczeństwa informacji, operacji informacyjnych, czy też literatury zagranicznej. Tym bardziej zasadne jest, ale też wręcz wymagane, aby doktoranci korzystali ze źródeł obcojęzycznych, a jak wiem z tego obszaru wiedzy materiałów jest dość sporo. Tym bardziej dziejąca się za naszymi granicami wojna na Ukrainie spowodowała lawinowy napływ opracowań z tego zakresu.

Zwieńczenie rozprawy stanowi jej podsumowanie oraz ogólne konkluzje i perspektywy dalszych badań.

Odnosnie bibliografii, która jest ogólnie prawidłowo wykonana mam jedną drobną uwagę dotyczącą numeracji wyszczególnionych publikacji i źródeł wiedzy, otóż nie można zastosować numeracji ciągłej w stosunku do pozycji książkowych razem z artykułami oraz źródłami internetowymi.

Jakość zamieszczonych tabel i rysunków nie nasuwa większych uwag krytycznych. Język recenzowanej rozprawy doktorskiej jest prawidłowy, choć mojej uwadze nie umknęła kwestia kilku literówek, wprawdzie nieistotnych w bilansie dla merytorycznej oceny pracy, ale zauważalnych. Ponadto pojawia się pewna niezrozumiała kwestia w przypisach w opisie skrótu stron (treść przypisów jest polska, a skrót strony angielski).

4. Ocena merytoryczna

Stwierdzić należy, że treść dysertacji charakteryzuje się merytoryczną spójnością. Poruszane kwestie wiążą się ze sobą i płynnie „przechodzą” w kolejne. Nie ulega dla mnie wątpliwości, że mamy do czynienia z pracą dojrzałą, cenną poznawczo, wnoszącą nowe rzeczy i posiadającą liczne walory zarówno w warstwie teoretycznej, jak i analitycznej (empirycznej). Zaletą wzorców teoretycznych jest to, że na ich podstawie możliwe jest stworzenie tzw. teorii, która potrafi przewidywać informacje, które nie zostały do tej pory stwierdzone empirycznie (korzystając z dedukcji). Natomiast empiryczne wątki polegały na badaniu zbioru oryginałów (w dużej mierze za pomocą indukcji).

W pracy wykorzystano wiele rozwiązań wypracowanych wcześniej przez św. Tomasza z Akwinu (oczyszczonego z wpływów arabskich i pogańskich filozofów), jak i szkoły tomizmu konsekwentnego. Autor prawidłowo wykorzystał też elementy teologii tomistycznej opatrując je źródłami pomocniczymi. Wszystko to powoduje, że treść dysertacji wymagała znacznego interdyscyplinarnego przygotowania Doktoranta z wielu obszarów wiedzy: cybernetyczno-filozoficznej, bezpieczeństwa informacyjnego, czy też operacji informacyjnych. Nie bez znaczenia okazała się znajomość problematyki z zakresu strategii operacyjnej, czy też psychologii zagrożeń człowieka.

Pod względem formalnym rozprawa została opracowana poprawnie, jej struktura odpowiada przyjętym zasadom, a treść poszczególnych rozdziałów rozmieszczona jest zgodnie z postawionymi celami. Praca stanowi logicznie ułożoną oraz spójną całość.

Pan mgr inż. Krzysztof Zaborek dobrze uchwycił zależności i powiązania pomiędzy poszczególnymi częściami dysertacji. Dbą o jasność wywodów, co odzwierciedla dość dobry stopień znajomości podjętej problematyki, a także umiejętność wykorzystania interdyscyplinarnej wiedzy.

Stwierdzić należy, że założone cele pracy wymusiły na Autorze wprowadzenie dodatkowych rozróżnień i aktualizacji wzorców, które nie występowały wcześniej w ramach Polskiej Szkoły Cybernetyki. Szczególnie cenne było wprowadzenie rozróżnienia na systemy substancjalne (istniejące same z siebie, takie które posiadają w sobie swoją zasadę tożsamości) i addycyjne (konwencjonalne, istniejące tylko w ludzkiej myśli, a będące w rzeczywistości tylko złożeniami innych systemów substancjalnych). Widoczny jest też zbiór systemów w cyberprzestrzeni (rozumianej jako przestrzeń sterowania) pod kątem operacji

informacyjnych. Co ważne opracował wzorzec komunikacji między systemami zgodnie z jakościową teorią informacji uwzględniający źródła zakłóceń i odbioru.

W ramach pracy Doktorantowi udało się zrealizować cel główny - opracowanie wzorca teoretycznego oddziaływania operacji informacyjnych na bezpieczeństwo jednostek i grup w cyberprzestrzeni oraz cele poznawcze i utylitarne.

Szkoda, że przy powoływaniu się na literaturę w ocenie jej wartości i przydatności w większości przypadku dokonywał jej opisu bez próby nawiązania szerszej dyskusji (egzegezy).

Można pozytywnie wypowiedzieć się o metodologicznej poziomie wiedzy Pana mgr. inż. Krzysztofa Zaborka. Szczególnie widać to przy próbach rozwiązania podejmowanych problemów badawczych i weryfikacji hipotez. Wysoko oceniam umiejętności samodzielnego prowadzenia badań mając na uwadze dobrze opanowany warsztat metodologiczny niezbędny do realizacji przedsięwzięć badawczych o takim charakterze.

Podsumowując tą część oceny należy stwierdzić, że dysertacja ma charakter interdyscyplinarny łącząc kwestie bezpieczeństwa informacji, Polskiej Szkoły Cybernetyki, teorię systemów, jakościową teorię informacji, psychocybernetykę i socjocybernetykę oraz filozofię neotomistyczną.

5. Wnioski końcowe

Uwzględniając wymogi ustawowe jestem przekonany, że przedstawiona do oceny rozprawa doktorska Pana mgr. inż. Krzysztofa Zaborka w pełni spełnia wymagania stawiane tego typu pracom. Stanowi bowiem rozwiązanie ważnego i oryginalnego problemu naukowego. Potwierdza, że Doktorant posiada znaczącą wiedzę teoretyczną w analizowanych obszarach.

Reasumując stwierdzam, że dysertacja doktorska obejmuje właściwie udokumentowane i przedstawione ustalenia w zakresie przyjętych celów badawczych oraz weryfikacji hipotez. W rezultacie przedstawionych ocen stwierdzam, że rozprawa spełnia warunki przewidziane przez Ustawę z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, wobec tego całość rozprawy **oceniam pozytywnie** i wnoszę o dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

W związku z przedstawionymi argumentami proszę o przygotowanie podczas publicznej obrony odpowiedzi na następujące pytania:

1. Rosyjskie działania informacyjne przeciwko Polsce stają się w ostatnim czasie bardziej złożone. Jako przykład można wskazać przypadek rosyjskiej dezinformacji o zatruciach wśród żołnierzy Sił Zbrojnych Ukrainy po spożyciu racji żywnościowych z Polski. **Proszę wobec tego scharakteryzować na przykładach wielowektorowość rosyjskich operacji informacyjnych?**
2. Praca doktorska jest swego rodzaju świadectwem opanowania metod badawczych oraz pogłębiania wiedzy specjalistycznej. W tym przypadku interesuje mnie dyscyplina nauk o bezpieczeństwie **Proszę więc dokonać krótkiej charakterystyki najważniejszych metod badań ilościowych i jakościowych w dyscyplinie nauki dla bezpieczeństwa.**
3. Przy określeniu wzorca oddziaływań operacji informacyjnych na bezpieczeństwo jednostki i grupy oprócz wykorzystanych już metod badań, nie uwzględnił Pan innych np. wywiadu z ekspertami zajmującymi się tą problematyką. Stąd moje pytanie, **czy Pana zdaniem skorzystanie z innych metod podniosłoby skuteczność tego wzorca, jeśli tak, to dlaczego Pan nie skorzystał z tej możliwości?**

